

NAGOYA PROTOCOL
PARA TI PANANGITED ITI GUNDAWAY
A MAKAALA TI SANIKUA NGA
GENETIKO KEN ITI PADAPADA KEN
RUMBENG NGA BENEPISYO NGA
AGGAPO TI PANNAKAARAMAT ITI
PINAGTUTULAGAN MAIPAPAN
KADAGITI NADUMADUMA NGA
BANAG NGA ADDA BIAG DA

Dagiti Partido Kadaytoy nga Protocol

- Ket isu da met laeng dagiti Partido para ti Tulag maipapan kadagiti nadumaduma nga banag adda biag da ken manipud ita ket mapanaganaan a “Ti Tulag”;
- Maipanunot iti padapada ken rumbeng a benepisyoy nga aggapo ti pannakaaramat ti sanikua nga genetiko nga maysa kadagiti tallo nga gagara ti Tulag ken bigbigen na nga daytoy nga Protocol ket ipatungpal na dagiti gagara ti Tulag;
- Pasingkedan manen ti kangatuan a rebrebbengan iti Estado para kadagiti natural a sanikua ken kas iti nadumaduma nga kidkiddawen Tulag;
- Maipalagip manen ti Artikulo 15 ti Tulag;
- Bigbigbigen dagiti tulong a maited iti panangpasayaat nga gapo ti panagakar ti teknolohiya ken pagtitinnulungan tapno mapaadda ti kabaelan nga agsukimat ken mangparnuay tapno manayunan iti pateg dagit sanikua nga genetiko para kadagiti marigrigat a pagilian a maitunos iti Artikulo 16 ken 19 ti Tulag;
- Bigbigbigen nga ti kaammuan ti publiko kadagiti pateg iti ecosystem ken dagiti nadumaduma nga banag nga adda biag da para ti ekonomiya dagiti mangay-aywan ket maysa nga insentibo tapno mapasayaat iti panangaywan kadagiti nadumaduma nga banag nga adda biag da, ti rumbeng nga panangaramat ti bingay da;
- Maawat iti posible nga papel iti gundaway a makaala ken makibingay kadagiti benepisyoy tapno makatulong iti panangaywan ken naayos nga panangaramat kadagiti nadumaduma nga adda biag da, pangikkat ti rigat iti biag, ken pangasikaso ti amin a sanikua tapno makatulong iti pannakagunod ti Millenium Development Goals;
- Maawat ti koneksyon iti gundaway nga mangaramat kadagiti sanikua nga genetiko ken makaala iti rumbeng a benepisyoy nga aggapo ti panangaramat kadagitoy a sanikua;
- Bigbigbigen ti kasapulan iti pannakaited iti talged maipanggep

- iti gundaway nga makaala ti sanikua nga genetiko ken iti padapada ken rumbeng a panangbingay iti benepisyong aggapo ti panangaramat;
- Bigbigbigen a lalo ti kasapulan iti pannakaitan-ok iti makatagitaw-an ken kaawan ti naidumduma ti uneg ti nagtutulagan maipapan kadagiti mangpapaaramat ken mangararamat iti sanikua nga genetiko;
  - Bigbigbigen met ti importante nga papel ti babbai ti pinagtutulagan maipanggep iti *access and benefit-sharing* ken mapasingkedaan iti kasapulan iti pannakilaok dagiti babbai ti amin a panangbukel kadagiti annuroten wenno paglintegan ken panangipatungpal iti panangasikaso ti nadumaduma nga banag nga adda biag da;
  - Nakasagana nga tumulong a kanayon para ti epektibo nga panangipatungpal kadagiti nadumaduma nga probisyon ti Tulag maipanggep iti *access and benefit-sharing*;
  - Bigbigbigen a ti maysa nga managparnuay a solusyon ket kasapulan tapno mapatibker dagiti nagtutulagan maipapan iti padapada ken rumbeng nga panangbingay kadagiti benepisyong aggapo ti panangaramat kadagiti sanikua nga genetiko ken iti naisigud a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko ken dagiti rumsua nga sitwasyon nga makadanon iti nagbeddeng dagiti sabasabali nga pagilian wenno gapu ti saan a mabalina pakaited wenno pannakaala ti palubos;
  - Bigbigbigen ti kasapulan kadagiti sanikua nga genetiko ti seguridad ti pannangan, salun-at ti publiko, panangaywan kadagiti nadumaduma nga adda biag da ken ti pannapakapsut wenno pannakibagay iti panagsukat iti kasasaad ti panawen wenno klima;
  - Bigbigbigen iti naisangsangayan nga kadawyan wenno ugali dagiti nadumaduma a banag nga adda biag da para ti panagtalon, ti naidumduma nga langa da, ken dagiti parikut nga masapul a maikkan iti maitutop ken naidumduma nga solusyon;
  - Bigbigbigen iti panagtatarennek dagiti sabasabali nga pagilian maipapan kadagiti sanikua nga genetiko para ti pannangan ken panagtalon, ken dagiti naisangsangayan nga pakaidumaan wenno ugali, dagiti kasapulan kadagitoy a sanikua tapno magunodan iti seguridad iti pannangan ditoy lubong, nakadawyanan a panagpasayaat iti panagtalon tapno mapababa ti lebel ti pinagrigigat ken panagsukat iti kasasaad ti panawen wenno klima, kasta met nga maawat ti importante nga papel iti sapaap a sangalubongana Tulag para kadagiti mulmula nga paset iti sanikua nga genetiko para ti pannangan ken panagtalon ken iti komisyon iti FAO para kadagiti sanikua nga genetiko para ti pannangan ken panagtalon;
  - Sipapanut iti International Health Regulations (2005) ti World Health Organization ken iti kasapulan iti sigurado nga pannakaala kadagiti *human pathogens* para ti panagsaganan ti aniaman nga mapasangbay a nasaknapa sakit a makaapekta ti salun-at ti publiko;
  - Bigbigbigen nga adda agdama nga maararamid maipapan iti *access and benefit-sharing* kadagiti nagduduma nga sapaap sangalubongan a taripnong;

- Maipalagip iti *Multilateral System of Access and Benefit-Sharing* nga naaramid babaen iti *International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture* nga naitunos ti Tulag;
- Bigbigbigen nga dagiti dadduma pay a sapaap a sangalubongan a kasuratan maipapan ti *access and benefit-sharing* ket masapul a makitinnulong tapno magunodan dagiti gagara ti Tulag;
- Maipalagip iti tunos ti Artikulo 8 (j) ti Tulag maipanggep iti naisigud a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko ken iti padapada ken rumbeng nga panangbingay kadagiti benepisyo nga aggapo ti panangaramat kadagitoy nga sirib;
- Maipalagip iti panagkadua ti sanikua nga genetiko ken ti nakadawyan a sirib ken dagiti saan nga malipatan a kababalin dagiti naikasigud ken lokal a komunidad; ti kasapulan kadagiti nakadawyan nga sirib maipapan iti panangaywan kadagiti nadumaduma nga banag adda biag da ken iti naannad a panangaramat kadagiti bingay da, ken para ti agnanayon a pagsapulan dagitoy a komunidad;
- Bigbigbigen iti nagdudumaan dagiti kasasaad dagiti nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko nga igiggaman wenno tagikuaen dagiti naikasigud ken lokal a komunidad;
- Sipapanunot nga daytoy ket rebbebengen dagiti naikasigud ken lokal a komunidad tapno maammuan dagiti akinrebeng nga mangiggem kadagit nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko idia komunidad da;
- Bigbigbigen a lalo dagiti naisangsangayan a kasasaad dagiti nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko nga adda ti poder ti sabali nga pagilian, a mabalin nga insao, naisurat wenno sabali pay a porma nga mangipakita ti kinabaknang iti tawid a kultural a maipapan iti panangaywan ken husto nga panangusar kadagiti nadumaduma nga banag nga adda biag da;
- Maipalagip iti United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples ken papasingkedaan na a nga awan ti probisyon iti Protocol a mangibaga nga daytoy ket mangpabassit wenno mangpaikkat kadagiti rebbebengen dagiti naikasigud ken lokal a komunidad;
- Makitinnulong kadagitoy:

Artikulo

1

GAGARA

Ti gagara na daytoy a Protocol iti pannakaited ti padapada ken rumbeng nga bingay kadagiti benepisyo nga aggapo iti panangaramat kadagiti sanikua nga genetiko, agraman ti pannakaala kadagitoy sa sanikua ken maitutop a panangyakar ti maitunos a teknolohiya, agraman iti panagbigbig iti amin nga rebbebengen kadagitoy a sanikua ken pati pay dagiti teknolohiya; ken gapu ti maitunos a panangted iti pondo; ket gapu iti dayta makatulong iti panangaywan kadagiti nadumaduma nga banag nga adda biag da ken husto nga panangaramat kadagiti paset na dagitoy a sanikua.

Artikulo

2

PANANGARAMAT KADAGITI SAO

Dagiti sao nga inaramat ditoy Artikulo 2 ket aramaten met laeng iti daytoy a Protocol. Ken maysa pay, aramaten met para kadagiti tarigagay ti Protocol:

- (a) “Komperensya dagiti Partido” ket isu met laeng iti komperensya dagiti Partido ti Tulag;
- (b) “Ti Tulag” ket kapadpada na met laeng ti Tulag maipapan kadagiti nadumaduma nga banag nga adda biag da;
- (c) “Panangaramat iti Sanikua nga Genetiko” ket maipapan iti panagsukimat ken panagpartuat kadagiti genetiko wenno biochemical a komposisyon dagiti sanikua nga genetiko agraman iti panangaramat ti biotechnology nga ilawlawag iti Artikulo 2 ti Tulag;
- (d) “Biotechnology” a kas ilawlawag Artikulo 2 ti Tulag ket maipapan iti panangaramat iti teknolohiya ken mangaramat met kadagiti banag nga adda biag da wenno dagiti *derivatives* da tapno mabaliwan dagit agdama nga produkto wenno proseso para ti naisangsangayan nga usar na;
- (e) “Derivatives” ket maysa nga natural a *biochemical compound* nga aggapo iti panagaramid ti metabolism wenno *genetic expression* dagiti banag nga adda biag da wenno sanikua nga genetiko uray no saan nga uman-andar ti paset iti tawid.

Artikulo

3 SAKOP

Daytoy a Protocol ket sakop na dagiti sanikua nga genetiko nga masaksakupan iti Artikulo 15 ti Tulag ken dagiti benepisyo nga aggapo ti panangaramat kadagitoy a sanikua. Daytoy a Protocol ket sakop na met dagiti naikadawyan a sirib maipapapan iti sanikua nga genetiko nga masaksakupan ti Tulag ken dagit benepisyo nga aggapo ti panangaramat kadagitoy a sirib.

Artikulo

4

RELASYON DAYTOY A TULAG KADAGITI SABALI PAY A TULAG KEN SAPASAP A SALUBONGAN A KASURATAN

1. Dagiti Probisyon daytoy a Protocol ket saan a makaapekto kadagiti rebbrenggen dagiti Partido nga aggapo iti agdama nga sapasap a salubongan a Tulag no saan la ket di nga makaperdi kadagiti nadumaduma a banag nga adda biag da. Daytoy nga parapo ket saan na kayat a sawen nga mangpartuat iti panagpinnangatuan ti Protocol ken dagiti sabali pay a sapasap a salubongan a Tulag.

2. Awan kadaytoy a Protocol iti mangiparit kadagiti Partido nga mangpasayaat ken mangpaaramat ti sabali pay a napaeg a sapasap a salubongan a Tulag.

3. Daytoy a Protocol ket maipaaramat iti paraan nga masuportaran na dagiti sabali pay a sapaap a sangalubongan a Tulag a napateg kadaytoy a Protocol. Bigbigen met daytoy a Protocol dagiti napateg a trabaho wenna araramiden nga sakop ti sapaap a sangalubongan a kasuratan ken dagiti sabali pay a napateg nga organisasyon, ngem masapul nga dagitoy nga organisasyon ket suportaran da ken saan da nga kontraen dagiti gagara ti Tulag ken iti Protocol.

4. Daytoy nga Protocol iti kasuratan para ti pannakaaramat kadagiti nadumaduma nga probisyon iti *access and benefit-sharing* ti Tulag. No adda man naidumduma nga kasuratan maipapan iti *access and benefit-sharing* nga makituntunos ken saan nga kumontra kadagiti kasuratan maipapan kadagiti sanikua a genetiko ken dagiti gagara ti Tulag ken ti Protocol.

Artikulo

5

PADAPADA KEN RUMBENG A PANANGBINGAY ITI BENEPISYO

1. Kas naidanggay iti Artikulo 15, parapo 3 ken 7 ti Tulag, dagiti benepisyo nga maala nga aggapo ti panangaramat kadagiti sanikua a genetiko ken dagiti sumaruno nga pangaramat ken pangilako ket ikkan iti rumbeng a bingay diay Partido nga nangted iti palubos a maaramat dagitoy a sanikua nga isu ti mapanaganan a *country of origin* iti naibaga nga sanikua wenna ti partido nga nakaala ti naibaga nga sanikua kas naidanggay iti probisyon ti Tulag. Ti panangbingay ket masapul a maidanggay met kadaydiay pinagtutulagan da.

2. Tunggal maysa nga Partido ket makaaramid iti linteg wenna annuroten a mangipasigurado nga dagiti benepisyo nga maala babaen iti pangaramat kadagiti sanikua nga genetiko nga adda iti poder dagiti naikasigud ken lokal a komunidad kadagitoy a sanikua, pannakaited iti narebrebbengan da dagitoy a komunidad, maitutop kadagiti napagtutulagan da.

3. Tapno maipaaramat ti parapo 1, tunggal maysa nga Partido ket masapul a makaaramid iti maitutop a linteg wenna annuroten.

4. Dagiti benepisyo ket mabalin nga kuwarta wenna saan, mairaman dagiti nakailista ti *Annex* iti Protocol ken dadduma pay.

5. Tunggal maysa nga Partido ket makaaramid iti maitutop a linteg wenna annuroten tapno dagiti benepisyo nga aggapo ti panangaramat kadagit nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko ket maited iti rumbeng a bingay dagitoy a komunidad maitutop kadagiti

napagtutulagan da.

Artikulo

6

PANNAKAITED ITI GUNDAWAY A MAKAAALA
TI SANIKUA NGA GENETIKO

1. Iti las-ud ti pangaramat kadagiti rebbebengen maipapan kadagiti naisigud a sanikua, ken maitutop met kadagiti ania man a linteg wenno annuroten iti *access and benefit-sharing*, ti pannakaited iti gundaway a makaala ti sanikua nga genetiko tapno maaramat da ket kasapulan nga adda palubos iti Partido nga mangpapaaramat kadagitoy a sanikua maitutop iti probisyon ti Tulag, malaksid no adda sabali pay nga napagtutulagan da.

2. Mayanatup iti linteg a napartuat ti pagilian, tunggal maysa nga Partido ket makaaramid iti maiyanatup nga annuroten nga ti gandat na ket maisegurado nga ti palubos dagiti naikasigud ken lokal a komunidad ket maala tapno maikkan iti gundaway nga makaala ti sanikua nga genetiko nga kas bigbigen a rebben da ti mangited iti gundaway a makaala kadagitoy a sanikua.

3. Kas maitunos iti parapo 1 ti daytoy a probisyon, ti maysa nga Partido nga makaited iti palubos ket masapul nga makaaramid iti maitutop a linteg wenno annuroten tapno:

- (a) Maited a nalinteg, natarnaw ken nalawag dagiti amin nga linteg ken annuroten ti *access and benefit-sharing*;
- (b) Maited iti rumbeng ken saan na mabalbaliwan nga annuroten ken pamuspusan ti panangited iti gundaway nga makaala ti sanikua nga genetiko;
- (c) Makaited iti impormasyon no kasano nga makaala ti palubos;
- (d) Makaited iti natarnawa ken nalawag a nakasurat a desisyon nga inaramid ti maysa nga nalaing ken umil nga adda tury na, ti saan nga nagastos a pamuspusan ken iti uneg iti resonable nga kaatiddog ti oras;
- (e) Maited, ti uneg iti panawen nga naited iti gundaway a makaala, ti maysa nga palubos wenno ania man kapadpada na nga isu ti makapaneknek iti keddeng iti pannakaited ti palubos ken pannakabukel dagiti napagtutulagan, ken pakaamuan ti *Access and Benefit-Sharing Clearing House*;

- (f) No maiyanatup iti sitwasyon, ken ikabil iti babaen ti linteg a pinartuat ti pagilian, maited dagiti kasapulan wenno proseso nga masapul a suroten tapno makaala iti palubos dagiti naikasigud ken lokal a komunidad para ti gundaway a makaala ti sanikua nga genetiko;
- (g) Makabukel iti nalawag nga annuroten wenno pamuspusan para ti pannakabukel dagiti nagtutulagan da. Dagiti napagtutulagan ket masapul a nakasurat ken mabalina nga iraman dagitoy, inter alia:
  - (i) paset nga mangibaga no kasano ti pannakaurnos iti riri wenno rupiat;
  - (ii) napagtutulagan no kasano iti panangbingay kadagiti benepisyos ken dagiti banag maipapan ti *intellectual property rights*;
  - (iii) napagtutulagan para kadagiti sumarsaruno nga mangaramat, no adda man; ken:
  - (iv) napagtutulagan para ti panangsukat iti gagara, no maiyannatup.

Artikulo

7

PANNAKAITED ITI GUNDAWAY A MAKAALA TI
NAIPAKADAWYAN

A SIRIB MAIPAPAN KADAGITI SANIKUA NGA GENETIKO

Miyannatup iti linteg a napartuat ti pagilian, tunggal maysa nga Partido ket makaaramid kadagiti maitutop nga annuroten nga iti gagara na ket maipasiguro nga dagiti naipakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko nga adda iti aywan dagiti naikasigu ken lokal a komunidad makaala da adda la ketdi palubos dagitoy a komunidad, ken dagiti napagtutulagan da ket maisimpa.

Artikulo

8

DAGITI NAISANGSANGAYAN A KONSIDERASYON

Iti las-ud ti panangaramid ken panangpaaramat kadagiti annuroten maipapan iti *access and benefit-sharing*, tunggal maysa nga Partido ket:

- (a) Makapanunot no kasano na nga maitandudo ken mapapigsa ti kabaelan nga agsukimat nga isu ti makaited iti dakkell a tulong no kasano ti panangaywan ken rebbeng nga panangaramat kadagiti banag nga adda biag da, aglalo dagiti agrigrigat a pagilyan, agraman ti panangaramid iti simple nga annuroten maipapan ti pannakaala para ti *non-commercial research purposes*, ngem panunoten met nga kasapulan a mairaman iti pannakasukat iti gagara ti naibaga nga sukimat;
- (b) Maimatangan dagiti agdama wenno nagarasugas a mapasasamak a makaited ti pannakadadael iti salun-at iti tao, ayup ken mulmula a kas naikeddeng ti sapaap a pagilian wenno sapaap a salubongan. Dagit Partido ket bigbigen da ti kasapulan iti napardas a pannakaala kadagiti sanikua nga genetiko ken iti rumbeng nga panangbingay kadagiti benepisyo nga aggapo ti panangaramat kadagitoy a sanikua, ken dagiti mabaelan a panangpaagas kadagiti makasapul aglalo dagiti agrigrigat a pagilian;
- (c) Bigbigen dagit maited nga paglaingan dagitoy a sanikua nga genetiko para ti pannangan panagtalon ken dagiti naisangsangayan a papel da ti seguridad iti pannangan.

Artikulo

9

PANNAKITULONG PARA TI PANANGAYWAN KEN HUSTO NGA PANANGARAMAT

Dagit Partido ket awisen da dagiti mangararamat ken dagiti mangmangted iti palubos nga mangaramat nga usaren da dagitoy nga benepisyo nga aggapo iti panangaramat da kadagiti sanikua nga genetiko para ti panangaywan kadagiti nadumaduma nga banag nga adda biag da ken iti husto panangaramat kadagiti parte da.

Artikulo

10

GLOBAL MULTILATERAL BENEFIT-SHARING MECHANISM

Dagit Partido ket masapul nga mutekteken da dagiti kasapulan ken dagiti *modalities* ti maysa nga nailubongan a mekanismo para ti multilateral nga panangbingay kadagiti benepisyo nga aggapo ti panangaramat ti sanikua nga genetiko ken dagit nakadawyan a sirib maipapan kadagitoy a sanikua a mabalin a rumsua kadagit sitwasyon a lumasat iti nagbeddeng dagit pailian ken komunidad wenno dagiti sitwasyon a saan nga mabalin a mangited wenno makaala ti palubos. Dagitoy a benepisyo nga bingayen dagiti mangararamat kadagiti sanikua nga genetiko ken dagiti naikadawyan a sirib maipapan

kadagitoy a sanikua babaen daytoy a mekanismo ket maaramat tapno masuportaran ti panangaywan kadagiti banag nga adda biag da ken iti husto nga pannakaaramat kadagiti parte da dagiti pagilian iti sapisap a lubong.

Artikulo

11

PANNAKITULONG KADAGITI SITWASYON A LUMASAT
ITI NAGBEDDENGAN
DAGITI PAGILIAN WENNO KOMUNIDAD

1. No kas pagarigan adda pagpadaan dagit sanikua a genetiko idiy natural wenno naisigud a pasen da iti uneg iti masaksakupan adadu nga Partido, dagitoy a Partido ket ikabil da amin a kabaelan nga makitinnulong, no maitutop, mairaman dagiti naikasigud ken lokal a komunidad nga adda biang na kadagiti naibaga nga sanikua, ken adda gagara da nga mangipatungpal ti Protocol.

2. No adda agpada nga naikadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko ngamaited iti maysa wenno adadu pay a naikasigud ken lokal a komunidad kadagiti nadumaduma nga Partido, dagitoy nga Partido ket ited da amin a kabaelan da nga makitinnulong, no maiyannatup, ken iti pannakairaman dagiti naikasigud ken lokal a komunidad nga adda pibibiang da, ken adda gagara da nga mangipatungpal iti gagara daytoy a Protocol.

Artikulo

12

NAKADAWYAN A SIRIB MAIPAPAN TI SANIKUA NGA
GENETIKO

1. Iti panangipatungpal kadagiti obligasyon da nga nailatag kadaytoy a Protocol, dagiti Partido ket, maiyannatup iti linteg a napartuat ti pagilian, ket mutekteken da dagiti linteg nga nakadawyan dagit naikasigud ken lokal a komunidad, Protocol ken proseso ti komunidad, kas maiyanatup, nga bumigbigbig kadagiti nakadawyan a sirib maipapan iti sanikua nga genetiko.

2. Dagit Partido, mairaman ti epektibo nga pannakimuyon dagiti naikasigud ken lokal a komunidad nga adda rebrebbengen na kadagitoy a sanikua, ket makabukel da ti mekanismo tapno mapakaammuan dagiti mabalin nga mangaramat kadagit nakadawyan a sirib maipapan kadagit sanikua nga genetiko ken dagiti obligasyon da, mairaman dagiti annuroten a mabalin a gunoden babaen iti *Access and Benefit-Sharing Clearing House* para ti pannakaala ti rumbeng nga benepisyo nga aggapo ti panangaramat kadagitoy a sirib.

3. Dagiti Partido ket aramiden da amin a kabaelan da nga suportaran, no maiyanatup, iti panangpasayaat dagiti naikasigud ken lokal a komunidad, mairaman dagiti babbai nga aggigiyan kadagitoy nga komunidad, ken ti:

- (a) Protocal iti komunidad maipapan iti pannakaited iti gundaway nga makaala kadagiti nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua a genetiko ken ti padapada ken rumbeng a panangbingay kadagiti benepisyo nga aggapo ti panagaramat kadagitoy a sirib;
- (b) Kababaan a kasapulan para ti napagtulagan tapno makaala ti padapada ken rumbeng a bingay kadagiti benepisyo nga aggapo ti panagaramat kadagitoy a sirib maipapan iti sanikua nga genetiko.
- (c) Modelo nga parte ti katulagan para ti panangbingay kadagiti benepisyo nga aggapo ti panagaramat iti nakadawyan a sirib maipapan iti sanikua nga genetiko.

4. Dagiti Partido, iti panangipatungpal da ti Protocol, no mabalbalin, ket saan da nga maiparit iti nakadawyan nga panagaramat ken makisinnukat kadagiti kakaddua da ti Partido wenno ti sabali pay a Partido ken dagiti naikasigud ken lokal a komunidad, maiyanatup kadagiti gagara ti Tulag.

Artikulo

13

NATIONAL FOCAL POINTS ken COMPETENT NATIONAL AUTHORITIES

1. Tunggal maysa nga Partido ket makaisaad iti maysa nga sentro nga managanan a *National Focal Points* para ti *access and benefit-sharing*. Daytoy a sentro ket isu ti mangipablaak kadagit rumbeng a maamuan, a kas kadagitoy:

- (a) Para kadigit aplikante nga mayat a maiikan ti gundaway a makaala ti sanikua nga genetiko, a kas iti impormasyon maipanggep kadagiti porseso ti panangala ti palubos ken panangbukel kadagiti pinagtulaga, mairaman iti panangbingay ti benepisyo;
- (b) Para kadagiti aplikante a kayat da nga maikkan iti gundaway nga

makaaramat kadagiti nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko, no agbalin, ken impormasyon maipanggep iti proseso ti panangala ti palubos, no maiyanatup, kadagiti naikasigud ken lokal a komunidad, ken iti pangbukel kadagiti napagtutulagan, mairaman met iti panangbingay iti benepisyoy; ken

- (c) Impormasyon maipanggep kadagiti nalalaing nga agturay iti pagilian, nga mapananganan a Competent National Authorities, dagiti naikasigud ken lokal a komunidad ken dagiti dadduma pay nga umili nga mayat a makibiag kadaytoy a banag.

Ti National Focal Point ket isu ti agbalin a *liaison* para ti Secretariat.

2. Tunggal maysa nga Partido ket manisaad iti maysa wenno adadu pay a nalalaing nga agturay iti pagilian para ti *access and benefit-sharing*. Daytoy a nalalaing nga agturay iti pagilian ket, kas maiyanatup kadagiti maitunos a linteg ken annuroten iti pagilian, isu da ti maikkan iti turay nga mangpalubos ti pannakaited iti gundaway nga makaala, ken no kasapulan, mangited iti kasuratan a mangipaneknek nga amin a masapul tapno makaala ket maited amin, ken isu me iti mangited iti patigmaaan kadagiti mabalin a pamuspusan wenno kasapulan para ti pannakaala iti palubos ken mabalin na met a sumrek iti maysa a tulag.

3. Ti partido ket mabalin a mangisaad ti maymaysa nga opisina tapno tungpalen na dagiti rebbengan ti *national focal point* ken *national competent authority*.

Artikulo

14

TI ACCESS AND BENEFIT-SHARING CLEARING HOUSE KEN PANANGIPABLAAK ITI IMPORMASYON

1. Ti *Access and Benefit-Sharing Clearing House* ket naaramid a kas maysa nga mekanismo ti babaen iti Artikulo 18, parapo 3, ti Tulag. Daytoy ket agsirbi a kas instrument tapno maipablaak dagiti impormasyon maipapan iti *access and benefit-sharing*, *Maysa pay*, daytoy ket mabalin nga makaited iti impormasyon nga naggapu ti kada Partido nga maitunos iti panangpaaramat ti Protocol.

2. Tunggal maysa nga partido ket mabalin na nga ited iti *Access and Benefit-Sharing Clearing House*, nga saan na a panggep a dadaelen dagiti annuroten maipanggep iti pannakaprotekta ti impormasyon a masapul nga ilimed, nga masapul ti Protocol ken dadduma pay nga impormasyon nga masapul babaen iti keddeng ti *Conference of Parties* nga agsirsiabi a kas gimong dagiti Partido kadaytoy a Protocol. Mairaman kadagitoy nga impormasyon dagiti:

- (a) linteg wenno annuroten maipapan ti *access and benefit-sharing*;
- (b) impormasyon maipapan iti *National Focal Point* ken iti *Competent National Authority*; ken
- (c) Palubos wenno ania man a kapadpada na nga naited idi panawen ti pannakaala a kas makapaneknek iti keddeng nga makaited iti palubos ken iti panangbukel iti nagtutulugan.

3. Dagiti daduma pay nga impormasyon, no adda ken mayanatup, ket mabalin na nga iraman:

- (a) dagiti nalalaing nga agturay a maitunos kadagiti nainkasigud ken lokal a komunidad, ken impormasyon a maipanggep kadagitoy, no ania man iti keddeng.
- (b) modelo nga parte iti kontrata ti *access and benefit-sharing*;
- (c) dagiti pamay-an ken aruaten nga inaramid tapno kanayon a maimatonan dagiti sanikua nga genetiko, ken
- (d) ti *Code of Conduct* ken dagiti kasayaatan nga araramiden.

4. Dagiti *modality* ti pannakapaandar ti *Access and Benefit-Sharing Clearing House*, mairaman dagiti padamag maipanggep kadagiti naaramid na, ket maimutektekan ken makeddengang iti *Conference of the Parties* nga agsirbi a kas gimong dagiti Partido ti Protocol idia y immuna a gimong, ken iti pannakaasaas na manipud ita.

Artikulo

15

PANANGTULNOG ITI LINTEG TI PAGILIAN WENNO REGULASYON ITI *ACCESS AND BENEFIT-SHARING*

1. Tunggal maysa nga Partido ket masapul a mangaramat iti maitutop, epektibo ken rumbeng a linteg wenno annuroten tapno dagiti sanikua nga genetiko nga naaramamt iti uneg ti masaksakupan da ket makaala mayanatup iti palubos kasta met iti pannakabukel kadagiti nagtutulugan, dagiti linteg ken kasapulan iti sabali nga Partido maipapan iti *access and benefit-sharing*.

2. Dagiti Partido ket masapul nga mangaramat kadagiti mayanatup, epektibo ken rumbeng nga aramiden tapno maikkan iti solusyon dagiti kaso maipanggep ti saan nga panangtulnog kadagiti annuroten nga inaramat mayanatup iti parapo 1.

3. Dagiti Partido ket, no mabalin ken mayanatup, masapul a tumulong kadagiti kaso ti panagsalungasing kadagiti linteg wenno regulasyon maipapan iti *access and benefit sharing* nga mabasa iti parapo 1.

Artikulo

16

PANANGTULNOG KADAGITI LINTEG WENNO
REGULASYON ITI *ACCESS AND BENEFIT-SHARING* PARA TI
NAKADAWYAN A SIRIB MAIPAPAN KADAGITI SANIKUA
NGA GENETIKO

1. Tunggal maysa nga Partido ket masapul a mangaramid iti mayanatup, epektibo ken rumbeng a linteg ken annuroten tapno dagiti nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko nga naaramat iti uneg iti masaksakupan na ket naikkan iti gundaway a maala mayanatup iti palubos ken iti pannakairaman dagit nainkasigud ken lokal a komunidad, kasta met iti pannakabukel kadagiti napagtutulagan, maipapan iti *access and benefit-sharing* nga masapul dagiti sabali nga Partido ken no sadino ti pakasarakan kadagiti nainkasigud ken lokal a komunidad.

2. Tunggal maysa nga Partido ket masapul a mangaramat kadagiti mayanatup, epektibo ken rumbeng nga aramiden tapno maikkan iti solusyon dagiti kaso maipanggep ti saan nga panangtulnog kadagiti annuroten nga inaramat mayanatup iti parapo 1.

3. Dagiti Partido ket, no mabalin ken mayanatup, masapul a tumulong kadagiti kaso ti panagsalungasing kadagiti linteg wenno regulasyon a mabasa iti parapo 1.

Artikulo

17

PANANGIMATON ITI PANANGARAMAT KADAGITI
SANIKUA NGA GENETIKO

1. Tapno masuportaan ti artikulo maipanggep iti panangpatulnog, tunggal maysa nga Partido ket masapul a mangaramat iti annuroten, kas mayanatup, tapno maimatonan ken maingato ti lebel ti *transparency* maipapan iti panangaramat kadagiti sanikua nga genetiko. Dagitoy nga annuroten ket iraman na:

(a) ti pannakaisaad iti maysa wenno adadu pay a bangen, a kas kadagitoy:

(i) dagiti naisaad a bangen ket mangkolekta wenno

mangawat, a kas mayanatup, kadagiti impormasyon maipapan iti palubos, ti naggapuan dagiti sanikua nga genetiko, ti panangtibukel kadaigiti nagtutulagan, ken ti panangaramat kadagiti sanikua a genetiko, a kas maitutop;

- (ii) Tunggal maysa nga Partido ket, a kas maitutop ken depende kadagiti galad dagiti naisaad a bangen, bagaan na dagiti mangaramat kadagiti sanikua nga genetiko nga mangted da iti impormasyon a makita iti parapo 1 daytoy nga artikulo idiaiy naisaad a bangen. Tunggal partido ket mangaramat iti mayanatup, epektibo ken rumbeng nga annuroten tapno maikkan iti solusyon dagiti kaso iti panagsalungasing;

- (iii) Dagitoy nga impormasyon ket, mairaman dagiti aggapo ti *internationally recognized Certificate of compliance*, no mabalín a magunodan, ken awan gandat na nga dadaelen ti pannakaprotekta dagiti impormasyon a masapul nga ilimed, maited kadagiti agturay nga umili, kadagiti partido nga mangitited iti plalubos, ken ti *Access and Benefit-Sharing Clearing House*, a kas mayanatup.

- (iv) Dagiti bangen ket masapul nga epektibo ken maaddaan iti responsibilidad maipapan iti pannakapatungpal ti subparagraph
  - (a). Dagitoy ket maitunos iti panangaramat kadagiti sanikua nga genetiko, wenno dagiti koleksyon iti maitunos nga impormasyon iti, *inter alia*, uray ania nga tukad ti panagsukimat, panangpasayaat, panangparnuay, *pre - commercialization* wenno *commercialization*.
  - (b) Panangamuyot kadagiti mangaramat ken mangpaparamat kadagiti sanikua nga genetiko nga iraman da kadagiti probisyon iti nagtulagan a masapul a maipakaammo iti sabali dagiti impormasyon maipapan iti panangpatungpal kadagitoy nga nagtutulagan, kasta met dagidiaiy kasapulan iti panangipadamag.
  - (c) Panangamuyot tapno mangaramat kadagiti saan a nagastos nga aruaten ken sistema ti komunikasyon.

2. Ti maysa nga palubos wenno wenno ti kapadpada na nga naited mayanatup iti Artikulo 6, parapo 3 (e) ken mabalín a maited iti *Access and Benefit-Sharing Clearing House*, ket buklen iti *Internationally recognized certificate of compliance*.

3. Ti *internationally recognized certificate of compliance* ket isu ti agsirbi nga paneknek nga ti sanikua nga genetiko nga naibaga ditoy a sertipiko ket naalan mayanatup iti palubos ken dagiti napagtutulaganket nabukelen, a kas sapulen dagiti linteg ken regulasyon iti *domestic access and benefit-sharing* ti Partido nga mangmangted iti palubos.

4. Dagitoy a kababaan nga impormasyon no saan la ket a masapul nga ilimed ket makita idiaiy *internationally recognized certificate of compliance*:

- (a) agturay nga mangmangted;
- (b) petsa ti panangted;
- (c) ti mangmangted;
- (d) naidumduma nga sertipiko nga pakabigbigan;
- (e) ti tao wenno organisasyon nga nakaitedan iti palubos;
- (f) sanikua nga genetiko nga nasaksakupan ti sertipiko;
- (g) makapaneknek ti pannakabukel dagiti napagtutulagan;
- (h) makapaneknek nga nakaala ti palubos; ken
- (i) komersyal ken/wenno di-komersyal a pakaaramatan.

Artikulo

18

PANANGTULNOG KADAGITI NAGTUTULAGAN

1. Iti panangpaaramat iti Artikulo 6, parapo 3 (g), (i) ken Artikulo 7, tunggal maysa nga Partido ket ammuyoten na dagiti mangararamat ken mangmangted ti sanikua nga genetiko ken/wenno dagiti nakadawyan a sirib maipapan kadagiti sanikua nga genetiko nga iraman da dagiti probisyon ti napagtutulagan nga mangsakop, no maitutop, kadagiti resolusyon para ti riri ken dagitoy:

- (a) ti akinsakop kadagiti proseso ti pannakaayos kadagiti saan a pagtitinnunosan;
- (b) dagiti linteg nga maiyanatup; ken/wenno
- (c) dagiti mapagpilian para ti alternatibo nga panangayos kadagiti riri, a kas iti *mediation* wenno *arbitration*.

2. Tunggal maysa nga Partido ket siguraduen na nga adda oportunidad a mabalin a mangbirok ti pamulisingsingan a rumbeng kadigiti legal a sistema da, maitunos iti maiyanatup kadagiti kasapulan ti pannakasakop, no adda ti di panangtinnarusan maipanggep kadagiti nagtutulagan.

3. Tunggal maysa nga Partido ket masapul a mangaramat ti epektibo nga annuroten, no mayanatup, maipanggep iti:

- (a) pannakaala ti hustisya; ken
- (b) panangaramat kadagiti mekanismo maipanggep iti panagbibinnigbig da ken iti panangipatungpal kadagiti keddeng a naggapu iti sabali a pagilian/daga ken *arbitral awards*.

4. No daytoy nga artikulo ket epektibo ket asaasen iti *Conference of Parties*

a kas gimong dagiti Partido kadaytoy a Protocol mayanatup iti Artikulo 31 ti Protocol.

Artikulo

19

MODELO NGA PARTE TI KONTRATA

1. Tunggal maysa a Partido ket mapapigsa na, no maiyanatup, ti pannakabukel, pannakapabaro ken ti panangaramat ti *sectoral* ken *cross-sectoral* a modelo nga parte ti kontrata nga napagtutulagan.

2. Ti *Conference of the Parties* nga agsirsirbi a kas gimong dagiti Partido ti Protocol ket kanayon na nga kitaen ti pannakaaramat dagiti *sectoral* ken *cross-sectoral* a modelo nga parte ti kontrata.

Artikulo

20

REGULASYON MAIPANGGEP ITI HUSTO NGA UGALI,
ANNUROTEN KEN KASAYAATAN NGA ARARAMIDEN

1. Tunggal maysa nga Partido ket mapapigas na, no maiyanatup, ti pnangbukel, panangpabaro ken panangaramat iti regulasyon maipanggep iti husto nga ugali, annuroten ken kasayaatan nga araramiden maipapan ti *access and benefit-sharing*.

2. Ti *Conference of the Parties* nga agsisirbi nga gimong dagiti Partido ti Protocol ket kanayon na nga kitaen iti panangaramat nga boluntaryo daggiti regulasyon iti husto nga ugali, annuruten ken kasayaatan nga araramiden ken panangaramat kadagiti naisangsangayan a regulasyon wenno kasayaatan nga araramiden.

Artikulo

21

PANANGINGATO TI LEBEL TI PANNAKAMMO

Tunggal maysa nga Partido ket mangaramat kadagiti mabalin na nga aramaten tapno maingato ti lebel iti pannakaammo ti imprtante nga papel dagiti sanikua nga genetiko ken nakadawyan a sirib maipapan kadagitoy a sanikua, ken dagiti isyu maipapan ti *access and benefit-sharing*. Dagitoy nga aramaten na ket iraman na, *inter alia*:

- (a) Panangitandudo ti Protocol mairaman iti gandat na;
- (b) Panangbuangay ti gimong dagiti nainkasigud ken lokal a komunidad ken dadduma pay a *Stakeholders*;

- (c) Pannakaipatakder ken pannakayos iti maysa nga *help desk* para kadagiti nainkasigud ken lokal a _____ komunidad ken dadduma pay nga *stakeholders*;
- (d) Panangipablaak kadagiti impormasyon babaen iti panangusar ti *clearing-house*;
- (e) Panangitandudo kadagiti boluntaryo nga regulasyon maipanggep iti husto nga ugali, annuroten ken kasayaatan nga araramiden no makitungtungtong kadagiti nainkasigud wenno lokal a komunidad ken dadduma pay a *stakeholders*;
- (f) Panangitandudo, no maiyannatup, kadagiti pagilian, pangrehiyon, ken pang-internasyonal a panagsisinnukat ti napadasan;
- (g) Edukasyon ken panagsanay kadagit mangararamat ken mangmangted kadagiti sanikua nga genetiko ken dagiti nakadawyan a sirib maipapan kadagitoy a sanikua ken dagiti obligasyon no makaala ken makibingay ti benepisyo;
- (h) Pannakairaman dagiti nainkasigud ken lokal a komunidad ken dadduma pay nga *stakeholders* iti _____ panangpaaramat ti Protocol; ken
- (i) Panangigato ti lebel ti pannakammo ti Protocol ti komunidad ken iti pamuspusan dagiti _____ nainkasigud ken lokal a komunidad.

Artikulo

22

KAPASIDAD

1. Dagiti Partido ket masapul a tumulong ti panangpasayaat iti kapasidad, kapasidad a mangbukel, ken pangpapigsa ti *human resources* ken kapasidad ti maysa nga institusyon tapno maipatungpal ti Protocol kadagiti rumangrang-ay a pagilian, aglalo kadagiti agrigrigat a pagilian, ken dagiti babassit nga isla dagiti rumangrang-ay nga Estado, ken dagiti Partido nga adda ekonomiya na nga suksukatan, mairaman dagiti agdama nga global, regional, subregional ken national a institusyon ken _____ organisasyon. Maigapu kadaytoy, dagiti Partido ket mapalaka na iti pannakairaman dagiti nainkasigud ken lokal a komunidad ken dadduma pay nga *stakeholders*, mairaman dagiti _____ organisasyon a saan a panggobyerno ken sektor a pribado.
2. Dagiti kasapulan dagiti Partido nga adda kadagiti rumangrang-ay a pagilian, aglalo dagiti agrigrigat a pagilian ken babassit nga isla dagiti rumangrang-ay a pagilian, ken dagiti Partido nga adda ekonomiya na nga suksukatan aglalo para ti *pangpinansiyal* a sanikua mayanatup kadagiti probisyon ti Tulag ket masapul nga maammuan para ti panangpapigsa ken panangpasayaat tapno maiparamat ti Protocol.
3. Tapno adda pakaibatayan para ti maiyanatup nga annuroten maipanggep ti panangpaaramat ti Protocol, dagiti rumangrang-ay a pagilyan, aglalo dagiti marigrigat a pagilyan ken dagiti babassit nga isla ti rumangrang-ay a pagilian, ken dagiti Partido nga ti ekonomiya ket masuksukatan, ket masapul nga maamuan dagiti kapasidad a kasapulan da dagiti prayoridad babaen iti panangramat iti *national capacity assessments*. Iti las-ud ti panangaramid da, dagitoy a Partido ket suporta da dagiti _____ kapasidad a masapul ken prayoridad dagiti nainkasigud ken lokal a komunidad ken dadduma pay nga

stakeholders, a kas nailasin da, ipayunay-unay dagiti kasapulan da a kapasidad ken dagiti prayoridad dagiti babbai.

4. Iti panangsuporta ti pannakaipatungpal ti Protocol, ti panangpapigsa ken panangpasayaat ti kapasidad ket makatulong, *inter alia*, kadagitoy nga importante nga punto:

- (a) Kapasidad nga mangpaaramat, ken makatulnog kadagiti obligasyon para ti Protocol;
- (b) Kapasidad nga maitulag dagiti napagtutulagan da.
- (c) Kapasidad a mangbukel, mangpaaramat ken maipaganetget dagiti linteg ken annuroten para ti *access and benefit-sharing*; ken
- (d) Kapasidad dagiti pagilian nga mangbukel ti kapasidad da ti panagsukimat tapno manayunan ti pateg dagiti sanikua nga genetiko nga kukua da.

5. Annuroten, mayanatup ti parapo 1 inggana 4ket iraman na, *inter alia*;

- (a) Panagpabaro a nainkalinteg ken institusyonal;
- (b) Panagitantando iti padapada ken rumbeng nga pannakitulag, a kas iti panagsanay no kasano ti makitinnaros para ti napagtutulagan;
- (c) Ti panangimaton ken panangipagetget ti panagtulnog;
- (d) Panangaramat kadagiti adda ken sangkasayaan nga aruaten a pangkomunikasyon, sistema nga Internet-based para ti *access and benefit-sharing* nga aktibidades;
- (e) Panangaramid ken panangaramat kadagit pamuspusan para ti *valuation*;
- (f) *Bioprospecting* maipapan iti panagsukimat ken *taxonomic studies*.
- (g) Panangpaaramat iti teknolohiya, ken kapasidad nga panginprastruktura ken teknikal tapno husto iti panangpaaramat iti teknolohiya;
- (h) Mapapigsa dagiti kontribusyon ti *access and benefit-sharing*
- (i) Naisangsangayan nga annuroten tapno manayunan ti kapasidad dagiti *stakeholders* maipapan ti *access and benefit-sharing*
- (j) Naisangsangayan nga annuroten tapno manayunan ti kapasidad dagiti nainkasigud ken lokal a komunidad ken pangipaunay-unay no kasano nga mapapigsa ti kapasidad dagiti babbai iti uneg iti komunidad maipapan iti gundaway nga makaala iti sanikua nga genetiko ken nakadawyan a sirip maipapan kadagitoy a sanikua.

6. Impormasyon para ti panangpapigsa ti kapasidad ken kabaelan a mangirugi iti panagparnuay ti lebel a national, rehiyonal, ken internasyonal, nga maaramid mayanatur ti parapo 1 inggana 5, ket maited iti *Access and Benefit-Sharing Clearing House* nga adda gagara na nga mangitandudo ti *synergy* koordinasyon para kadagitoy nga aktibidad.

Artikulo

23

PANANGIYAKAR ITI TEKNOLOHIYA, PANNAKITUNOS KEN PANNAKITINNULONG

Mayanatur iti Artikulo 15, 16, 18, ken 19 ti Tulag, dagiti Partido ket makitinnunos ken makitinnulong iti teknikal ken siyentipiko a programa ken panagsukimat, aglalo dagiti panagsukimat maipapan iti biotechnology, tapno magunod ti gagara ti Protocol. Dagiti Partido ket aggregget nga mangamuyot ti pannakaited iti gundaway a makaala ti teknolohiya dagiti rumangrang-ay a pagilian, aglalo dagiti marigrigat a pagilian ken dagiti babassit nga isla ti rumangrang-ay nga Estado, ken dagiti Partido nga iti ekonomiya nga agsuksukat, tapno maaddaan da ti kabaelan a makaparnuay ken mapapigsa ti teknolohikal ken siyentipiko nga batayan para ti pannakagunod dagiti gagara ti Tulag ken ti Protocol. No adda pannakabalin na ken maiyanatur, dagiti araramiden tapno makapitunos ket maaramid iti uneg ken kadagiti sabali a Partido nga mangmangted iti sanikua nga genetiko nga isu da ti naibaga nga *country/ies of origin* dagitoy a sanikua weno Partido nga nakaala ti sanikua nga genetiko mayanatur ti Tulag.

Artikulo

24

DAGITI SAAN A PARTIDO

Dagiti partido ket amuyoten da dagiti saan nga Partido nga makikappon ti Protocol ken mangted iti maiyanatur nga impormasyon iti *Access and Benefit-Sharing Clearing House*.

Artikulo

25

PINANSYAL A MEKANISMO KEN KAPADPADA NA NGA SANIKUA

1. Maigapu ti panangpanunot ti sanikua nga pinansyal para ti panangipatungpal ti Protocol, dagiti Partido ket kitaen da dagiti probisyon ti Artikulo 20 ti Tulag.

2. Ti pinansyal a mekanismo ti Tulag ket isu met laeng ti pinasiyal a mekanismo ti Protocol.

3. Maipapan iti panangpapijsa ken panangpasayaat iti kapasidad nga nakasurat idia'y Artikulo 22 ti Protocol, ti *Conference of the Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol, iti inna panangiturong ti pinansyal a mekanismo nga naibaga iti parapo 2 ken iti panangmutektek na, ket ikkan da ti importansya dagiti kasapulan dagiti rumangrang-ay a pagilian aglalo dagiti agrigrigat ken dagiti babasit nga isla ti rumangrang-ay nga Estado, kasta met dagiti Partido nga ti ekonomiya ket madama nga agsuksukat, para ti pinansyal a sanikua ken ti kapasidad a kasapulan da, ken dagiti kangrunaan nga kasapulan dagiti nainkasigud ken lokal a komunidad, mairaman dagiti babbae iti uneg ti komunidad.

4. Kas naisurat iti parapo 1, dagiti Partido ket kitaen da dagiti kasapulan dagiti rumangrang-ay a pagilian aglalo dagiti marigrigat, dagiti babasit nga isla ti rumangrang-ay a pagilian, ken dagiti Partido nga ti ekonomiya da ket madama nga agsuksukat, babaen iti panangayat da nga makita ken maipatungpal dagiti kasapulan maipanggep ti panangpapijsa ken panangpasayaat ti kapasidad da para ti panangpatungpal ti Protocol.

5. Ti panangiturong ti mekanismo nga pinasiyal ti Tulag para ti husto nga desisyon ti *Conference of the Parties*, mairaman met dagiti napagtutulagan kasakbayan ti naanamungan ti Protocol, ket aramaten, mutatis mutandis, para kadagiti probisyon ti Artikulo.

6. Dagiti narang-ay a pagilian ket mabalén da nga mangted, ken dagiti rumangrang-ay a pagilian ken dagiti Partido nga ti ekonomiya da ket madama nga agsuksukat ket mabalín da nga makaala ti pinansyal ken dadduma pay a sanikua para ti panangipatungpal kadagiti probisyon ti Protocol babaen ti bilateral, rehiyonal ken multilateral a pamuspusan.

Artikulo

26

CONFERENCE OF THE PARTIES NGA ISU MET
LAENG TI GIMONG DAGITI PARTIDO TI PROTOCOL

1. Ti *Conference of the Parties* ket isu met laeng ti agsirbi nga gimong dagiti Partido kadaytoy a Protocol.

2. Dagiti Partido ti Tulag nga saan nga Partido kadaytoy a Protocol ket mabalin da nga sumali a kas tagaimatang ti ania man a gimong ti *Conference of the Parties* nga agsirbi nga gimong dagiti Partido kadaytoy a Protocol. No ti *Conference of the Parties* ket agsirbi nga gimong dagiti Partido ti Protocol, dagiti keddeng babaen ti Protocol ket araramiden laeng dagiti Partido ti Protocol.

3. No ti *Conference of the Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol, siasino man a miyembro ti *Bureau of Conference of the Parties* nga isut mangiparang iti Partido idiay Tulag, ken kadaytoy nga panawen, isu ket saan a Partido ti Protocol, isu ket sukatan ti maysa a miyembro nga pilien dagiti Partido ti Protocol.

4. Ti *Conference of the Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol ket kanayon na nga asaasen ti panangipatungpal ti Protocol ken mangaramid kadagiti keddeng, mayanatup ti kabaelan na, nga masapul tapno maitandudo ti epektibo nga panangipatungpal. Aramiden na met dagiti pagrebbengan na nga inted ti Protocol ken:

- (a) mangaramid kadagiti rekomendasyon maipanggep kadagiti banag a masapul para ti panangipatungpal ti Protocol;
- (b) Mangisaad ti tiponan nga katulungan, a kas kasapulan iti panangipatungpal ti Protocol;
- (c) No maitutop, mangbirok ken mangaramat ti serbisyo, pannakitulong ken impormasyon nga inted dagiti nalalaing nga organisasyon ti sapsap a salubongan ken dagiti nadumaduma a panggobyerno ken saan a panggobyerno nga tiponan.
- (d) Mangaramid iti porma ken no kaano ti panangited ti impormasyon a masapul mayanatup iti Artikulo 29 ti Protocol ken bigbigen na nga dagitoy nga impormasyon kasta met dagiti report naited ti ania man a katiulungan a tiponan;
- (e) Bigbigen ken aramaten, a kas kasapulan, dagiti maisukat kadaytoy nga Protocol ken ti mainayon, kasta met dagiti mabalin pay nga mainayon iti Protocol a masapul iti panangipatungpal ti Protocol; ken
- (f) Aramiden dagiti trabaho a kasapulan iti panangipatungpal iti Protocol.

5. Dagiti annuroten ti pamuspusan ti *Conference of Parties* ken dagiti apngpinansiyal nga annuruten ti Tulag ken aramaten, *mutatis, muntandis*, ditoy Protocol no saan la ket a keddengan iti kaadduan ti *Conference of Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol.

6. Ti umuna nga gimong ti *Conference of Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol ket taripnongen iti *Secretariat* ken irana nga aramiden iti umuna nga gimong ti *Conference of Parties* nga inkeddeng nga maaramid kalpasan iti panangpaaramat ti Protocol. Dagiti sumarsaruno nga gimong iti *Conference of Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol ket irana nga aramiden kadagiti ordinaryo nga gimong ti *Conference of Parties* awan la ket di ti sabali nga naikeddeng ti *Conference of Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol.

7. Dagiti saan a kadawyan a gimong ti *Conference of Parties* nga isu met laeng ti gimong dagiti Partido ket maaramid ket maaramid iti sabali nga panawen no kasapulan a kas isaad ti *Conference of Parties* nga agsirbirbi nga gimong dagiti Partido ti Protocol, wenno adda nakasurat a dawat ti maysa a Partido, ngem masapul nga daytoy ket adda iti uneg ti innem a bulan tapno maipakaamo kadagiti dadduma pay a Partido ken daytoy ket supsuportaanan ti *one-third* dagiti Partido.

8. Ti United Nations, nga isu ti naisangsangayan nga ahensya ken ti *International Atomic Energy Agency*, ken dagiti estado nga miyembro ti Protocol wenno dagiti tagaimatang a saan Partido ti Tulag, ket mabalina nga itakderan a kas tagaimatang iti gimong ti *Conference of Parties* nga agsirbi a gimong dagiti Partido ti Protocol. Siasino man a tiponan wenno ahensya, daytoy man ket *nasyonal, internasyonal, governmental* wenno *non-governmental*, nga adda kabaelan na kadagiti banag nga adda iti saksakupen ti Protocol ken naipakada na ti *Secretariat* nga isu ket kayat na nga maiitakderan iti gimong ti *Conference of Parties* nga agsirbi nga gimong dagiti Partido ti Protocol a kas tagaimatang, ket mabalina nga awaten, saan la ket di a supiaten ti *one-third* dagiti Partido nga timmaripnong. Ti pannakitariipnong dagitoy a tagaimatang, saan la ket a maisupiat kadaytoy nga Artikulo, ket masapul nga maikabil iti babaen dagiti annuroten ti pamuspusan, nga makita ti Artikulo 25.

Artikulo

27

DAGITI KATULUNGAN A TIPONAN

1. Siasino man a katulungan a tiponan nga adda ti babaen ti Tulag ken mabalina nga agsirbi ti Tulag, babaen iti keddeng ti *Conference of Parties* nga agsirbi met a gimong iti Partido ti Protocol. Ti ania man a keddeng ket ibaga na dagiti trabaho nga masapul nga maaramid.

2. Dagiti Partido ti Tulag nga saan nga Partido ti Protocol ket mabalina nga makisali a kas tagaimatang iti panangpatuloy iti gimong dagiti katulungan a tiponan. No ti maysa a katulungan a tiponan ti Tulag ket agsirbi a katulungan a tiponan ti Protocol, dagiti keddeng iti babaen ti Protocol ket maaramid laeng dagiti Partido ti Protocol.

3. No maysa a katulungan a tiponan ket aramiden na ti trabaho na maipanggep kadagiti banag maipapan ti Protocol, siasino man a miyembro ti pasen ti naibaga nga katulungan a tiponan nga isu ti manitaktakder ti Partido ti Tulag, ken kadaydiay nga panawen ket saan a Partido ti Protocol, isu ket sukatan ti maysa a miyembro nga pinili dagiti Partido ti Protocol.

Artikulo

28

SECRETARIAT

1. Ti *Secretariat* nga naisaad babaen iti Artikulo 24 ti Tulag ket isu me laeng ti *Secretariat* ti Protocol.
2. Ti Artikulo 24, parapo 1 ti Tulag maipanggep ti trabaho ti *Secretariat* ket isu met laeng ti aramaten, *mutatis, mutandis*, ti daytoy a Protocol.
3. No daytoy ket naisangsangayan ken mabalin a maisina, dagiti gastusen iti serbisyo a para *Secretariat* ket sungbatan dagiti Partido ditoy. Ti *Conference of the Parties* a isu met laeng ti gimong dagiti Partido ti Protocol ket, iti umuna a gimong da, keddengan na dagiti kasapulan a gastuen para kadagitoy.

Artikulo

29

PANANGIMATON KEN PANAGPADAMAG

Tunggal maysa a Partido ket imatonan na ti panangipatungpal dagiti obligasyon nga adda iti babaen ti Protocol, ken ipadamag na ti ania man nga annuroten nga araramaten na tapno maipatungpal ti Protocol, aramaten ti porma ken ti naibaga nga panawen nga inkeddeng ti *Conference of Parties* nga agsirsibi met a gimong dagiti Partido.

Artikulo

30

PAMUSPUSAN KEN MEKANISMO TAPNO MAITANDUDO
TI PANAGTULNOG TI PROTOCOL

Ti *Conference of the Parties* nga agsirsirbi a gimong dagiti Partido ket, iti umuna a gimong da, mutektekan ken anamungan na dagiti pamuspusan a pinagtulungtulungan ket mekanismo a panginstitusyunal tapno maitandudo na ti panagtulnog kadagiti probisyon ti Protocol ken tapno maikkan iti solusyon dagiti kaso ti saan a panagtulnog. Dagitoy a pamuspusan ken mekanismo ket iraman na dagiti probisyon nga makaited iti balakad wenno tulong, no maaiyannatup. Dagitoy ket naisangsangayan ken saan da nga salungasingen, dagiti pamuspusan ken mekanismo ti panangayos iti riri wenno supiat nga adda iti babaen ti Artikulo 27 ti Tulag.

Article

31

PANANGITED TI PATEG KEN PANAGASAAS

Ti *Conference of the Parties* nga agsirsirbi nga gimong dagiti Partido ti Protocol ket mangaramat, uppat a tawen kalpasan ti panangpaaramat ti Protocol ken manipud ita nga suroten ti baetan iti panawen nga inted ti *Conference of the Parties* nga agsirsirbi nga gimong dagiti Partido ti Protocol, ti instrumento tapno makita no epektibo ti Protocol.

Artikulo

32

PIRMA

Daytoy nga Protocol ket silulukat a mangawat ti prima dagiti Partido ti Tulag idia United Nations Headquarters nga adda idia New York, manipud idi Pebrero 2011 inggana Pebrero 2012.

Artikulo

33

PANAWEN TI PANNAARAMAT

1. Daytoy nga Protocol ket maiparamat mangrugi iti maikasangapulo ket siam nga aldaw kalpasan a maideposito ti maikalimapulo nga instrumento ti panagpasingkad, pangawat, panangamung ken panangbigbig dagiti Estado wenno ti *regional economic integration organization*.

2. Daytoy nga Protocol ket maipaganetget para ti Estado wenno *regional economic integration organization* nga isu iti mangpasingkad, mangawat wenno anamungan na daytoy nga Protocol wenno umannugot kalpasan a maideposito ti maikalimapulo nga instrument nga naibaga ti parapo 1 , iti maikasiyampulo nga aldaw kalpasan ti petsa nga daytoy nga Tulag ket binigbig ti estado wenno ti *regional economic integration organization*.

3. Para kadagiti gagara ti parapo 1 ken 2 daytoy nga artikulo, ti ania man nga instrument nga naideposito ti *regional economic integration organization* ket saan nga bilangen tapno mainayon kadagiti naideposito dagiti miyembro nga Estado ti organisasyon.

Artikulo

34

PANNAKAILASIN/PANAGPARESERBA

Saan nga mabalin ti agpailasin/agpareserba kadaytoy nga Protocol.

Artikulo
35
NO UMIKKAT

1. Iti ania man nga oras kalpasan ti duwa nga tawen nga impaaramat daytoy nga Protocol iti Partido, daytoy nga Partido ket mabalin na ti umikkat iti Protocol babaen ti panangted ti nakasurat a pakdaar ti *Depository*.

2. Mabalin laeng nga umikkat ti Partido kalpasan ti maysa nga tawen a maawat ti *Depository* wenno ania man a petsa nga adda kadaydiay pakdaar ti panagpakada na nga umikkat.

Artikulo
36
NAPUDNO NGA PASET

Ti kaunaan daytoy nga Protocol, no saan nga dagiti Arabic, Chinese, English, French, Russian ken Spanish a paset, ket naideposito ti Secretary-General iti United Nations.

DAKAMI NGA SAKSI, nga naikkan iti turay maipanggep kadaytoy, ket pinirmaan mi daytoy nga Protocol kadagiti naisaad nga petsa.

Naaramid ditoy Nagoya ti maikaduapulo ket siyam nga aldaw ti Oktubre, duwa ribu ken sangapulo.

ANNEX
KUWARTA KEN SAAN A KUWARTA NGA BENEPISYO

1. Dagiti benepisyo a kuwarta ket, ngem saan laeng nga dagitoy:
  - (a) *Access fees* wenno bayad ti maysa nga nakolekta wenno naala a kapadpada (*sample*);
  - (b) Sigud a bayad;
  - (c) *Milestone* a bayad;
  - (d) Bayad dagiti *royalty*;
  - (e) Bayad nga aggapu ti panangted ti lisensiya para ti panaglako;
  - (f) Naisangsangayan a bayad nga ibayad kadagiti *trust funds* pangsuporta ti panangaywan ken husto nga panangaramat kadagiti nadumaduma nga banag nga adda biag na;

- (g) Sweldo ken dagiti napagtutulagan a *preferential terms*;
- (h) Pondo para ti panagsukimat;
- (i) Bayad manipud ti pannakikadua a pannakigasan-gasat;
- (j) Agpada a Panagtagikua ti imaitunos nga intellectual property rights.

2. Dagiti benepisyo nga saan a kuwarta ket, ngem saan laeng nga dagitoy:

- (a) Bingay iti resulta ti panagsukimat ken panangparnuay;
- (b) Pannakitunos, pannakitulong ken kontribusyon iti siyentipiko a panagsukimat ken programa para ti panangparnuay, aglalo dagiti biotechnological a panagsukimat nga araramiden, ken no mabalin idia Partido nga mangmangted iti sanikua nga genetiko;
- (c) Pannakisali ti panangparnuay ti produkto;
- (d) Pannakitunos, pannakitulong ken kontribusyon iti edukasyon ken panagsanay;
- (e) Pannakaawat ti *ex situ* a pasilidad ti sanikua nga genetiko ken idia *databases*;
- (f) Panangiyalis kadaydiay mangmangted ti sanikua nga genetiko ti sirib ken teknolohiya babaen ti padapada ken mainugot a kondisyon, mairaman dagiti *conditional* ken *preferential* a kondisyon, no dagitoy ket napagtutulagan, aglalo dagito sirib ken teknolohiya a mangararamat ti sanikua nga genetiko, kasta met ti *biotechnology* wenno dagiti maitunos iti panangaywan ken husto nga panangaramat kadagiti banag;
- (g) Panangpapigsa ti kapasidad para ti pangiyalis iti teknolohiya;
- (h) Panangbukel iti kapasidad a panginstitusyonal;
- (i) Sanikua a tao ken material tapno mapapigsa ti kapasidad para ti pagaywanan ken panangipagetget kadagiti annuroten ti pannakaala;
- (j) Panagsanay maipanggep ti sanikua nga genetiko ken ti naanay a pannakisali dagiti pagilian nga mangmangted ti sanikua nga genetiko, ken no mabalin, idia uneg daytoy nga pagilian;
- (k) Pannakaala kadagiti siyentipiko nga impormasyon maitunos iti panangaywan ken husto nga panangaramat kadagiti banag nga adda biag da, maairaman dagiti *biological inventories* ken *taxonomic studies*;
- (l) Kontribusyon para ti local nga ekonomiya;
- (m) Panagsukimat maipanggep kadagiti prayoridad a kasapulan, a kas iti seguridad para ti salun-at ken pannangan, nga bigbigen na ti usar dagiti sanikua nga genetiko iti Partido nga mangmangted kadagitoy a sanikua;
- (n) Relasyon nga panginstitusyonal ken pangpropesyonal nga mabalin a rumsua gapo kadagiti napagtutulagan maipapan ti pannaakaala ken panangted ti benepisyo ken dagiti sumarsaruno pay

- nga aramiden nga pagtitinnulungan;
- (o) Benepisyo para ti seguridad ti pannangan ken pagsapulan;
  - (p) Panangbigbig ti sabali nga tattao;
  - (g) Nagkakadwaan a panagtagikua kadagiti maitutop nga intellectual property rights.